

Jurisprudencija, 2002, t. 33(25); 142–143

VII. RECENZIJOS

DR. JUSTINO ŽILINSKO MONOGRAFIJOS „NUSIKALTIMAI ŽMONIŠKUMUI IR GENOCIDAS TARPTAUTINĖJE TEISĖJE IR LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖJE“ RECENZIA

Okupacijos, užklupusios Lietuvą XX amžiaus viduryje, ne tik sunaikino Lietuvos valstybę, sugriovė jos ūkį, išdraskė kaimus, bet ir sunaikino, ištrėmė arba privertė bėgti į svečias šalis beveik trečdalį jos gyventojų. Ir vieni, ir kiti okupantai vykdė plataus masto genocidą, nusikaltimus žmoniškumui, taip pat karo nusikaltimus, kurių aukomis tapo ištisos Lietuvos gyventojų grupės: inteligentija, žydai, ūkininkai, kiekvienas, kuo nors neįtikęs vienam ar kitam nusikalstamam režimui. Atkūrus nepriklausomybę pradėta atvirai kalbėti apie šias baisias netektis, pradėti moksliniai tyrimai, steigiamos tyrimo institucijos, imtasi teisinių priemonių, kad likę gyvi šių žiauriausių nusikaltimų vykdytojai sulauktų teisėto atpildo.

Per pirmąjį nepriklausomybės dešimtmetį nemažai nuveikta: įsteigtas sėkmingai veikiantis Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, prie Lietuvos Prezidento įsteigta tarptautinė komisija nacių ir sovietinio režimo padarytiems nusikaltimams įvertinti, surengta ne viena mokslinė konferencija. Apie Lietuvos gyventojų genocidą pasirodė rimtų istorinių darbų, daug mokslinių publikacijų. Deja, dauguma šių darbų buvo skirti istorinei analizei. Nors įstatymą „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“, kurio pagrindu Lietuva galėjo bausti genocido vykdytojus, Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba (Atkuriamasis Seimas) priėmė dar 1992 m., juo remiantis buvo iškelta daugiau nei šimtas bylų, tačiau teisinei šių reiškinų ir nusikaltimų analizei iki šiol buvo skiriama nedaug dėmesio. Manytume, jog Justino Žilinsko, jauno teisės mokslininko, šiais klausimais besidominčio jau keletą metų, monografija „Nusikaltimai žmoniškumui ir genocidas tarptautinėje teisėje ir Lietuvos Respublikos teisėje“ bent iš dalies užpildys šią spragą, taip pat sudarys galimybę ne tik teisininkams, bet ir kitų socialinių bei humanitarinių mokslų sričių specialistams atidžiau pažvelgti į nusikaltimų žmoniškumui ir genocido nusikaltimo teises problemas, neparandantis savo aktualumo ir šiandien.

Autoriaus darbo tikslas – išsamiai atskleisti „nusikaltimų žmoniškumui“ bei „genocido“ nusikaltimo sąvokas, apibūdinti jų požymius, išanalizuoti šiuos nusikaltimus sudarančias nežmoniškas veikas, išnagrinėti šių nusikaltimų reglamentavimą Lietuvoje, nustatyti jo teorinius bei praktinius trūkumus ir pateikti pasiūlymų, kaip jis galėtų būti tobulinamas.

Pasirinkęs logišką darbo struktūrą autorius, taikydamas istorinį ir lyginamąjį tyrimo metodus, pirmiausia atskleidė šių nusikaltimų sąvokų raidą, istorinius formavimosi aspektus nuo XX amžiaus pirmosios pusės iki dabar. Remdamasis gausiais tarptautinės teisės norminiais šaltiniais, specialiąja literatūra, tarptautinių baudžiamųjų praktika, autorius išanalizavo nusikaltimų žmoniškumui ir genocido bendruosius požymius: nusikalstamos politikos elementą, nusikaltimų žmoniškumui subjektą, nukentėjusius nuo nusikaltimų žmoniškumui. Autorius laikosi visuotinai priimtinos nuomonės, kad genocidas yra specifinė nusikaltimų žmoniškumui rūšis, išsiskirianti iš bendrosios sudėties tiksliai apibrėžta nukentėjusiųjų grupe (t. y. nacionaline, etnine, rasine, religine, o Lietuvoje – ir socialine bei politine grupėmis), ypatingu tikslu (sunaikinti visą grupę ar jos dalį) bei konkrečiu nežmoniškų veikų sąrašu. Dėl to ir nusikaltimai žmoniškumui, ir genocidas nagrinėjami kompleksiskai, pirmenybę teikiant nusikaltimams žmoniškumui ir papildomai analizuojant specialius genocido požymius.

Nagrinėdamas nusikaltimų žmoniškumui ir genocido nežmoniškas veikas autorius pateikia esminius kiekvienos nežmoniškos veikos požymius, komentuoja jas pasitelkdamas konkrečias tarptautinių teismų ir Lietuvoje iškeltas bylas bei jų faktinę medžiagą.

Kaip minėta, atskiras darbo skyrius skirtas nusikaltimų žmoniškumui ir genocido reglamentavimui Lietuvos Respublikos teisėje. Pirmiausia autorius atkreipia dėmesį į komplikotą ir politiškai sudėtingą nusikaltimų žmoniškumui tarptautinio pripažinimo problemą kaip sąlygą, būtiną siekiant vykdyti sėkmingą šiuos nusikaltimus padariusių asmenų persekiojimą, vėliau aptaria, kaip plėtojosi „genocido“ sąvoka ir reglamentavimas Lietuvos Respublikos teisėje, kokie šio reglamentavimo skirtumai, lyginant su tarptautinės teisės šaltiniais, taip pat atskleidžia, kokios teisinės problemos galėtų kilti dėl gana originalios Lietuvos praktikos.

*Doc. dr. Arvydas Anušauskas
Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro
Genocido ir rezistencijos tyrimo departamento direktorius,
Vilniaus universiteto ir Vilniaus pedagoginio universiteto docentas*

